

TOLIBAY QABULOV POEZIYASIDA VATAN MAVZUSI

Tasbaeva Dilyarom Damirovna

Nukus davlat pedagogika instituti magistri
Qoraqalpoq tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19876776>

Annotatsiya: Mazkur maqolada qoraqalpoq shoiri Tolibay Qabulov poeziyasida vatan mavzusining badiiy talqini tahlil qilinadi. Xususan, shoir ijodida “vatan” konseptining ko'p qatlamli semantik tuzilishi, ya'ni tug'ilgan yer, tarixiy makon, tabiat manzarasi va shaxsiy xotiralar bilan uzviy bog'liqligi yoritiladi. Shu bilan birga, ekologik muammolar, ayniqsa Orol fojeasi orqali vatan obrazining tragik va falsafiy mazmuni ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qabulov poeziyasida vatan nafaqat makon, balki ruhiy, tarixiy va umuminsoniy qadriyatlar majmui sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: Tolibay Qabulov, vatan, poeziya, milliy ong, tarixiy xotira, ekologik muammo, obraz, metafora, qoraqalpoq adabiyoti.

Kirish. Avvalo shuni ta'kidlash lozimki, vatan mavzusi turkiy xalqlar adabiyotida eng barqaror va yetakchi mavzulardan biri hisoblanadi [4]. Xususan, qoraqalpoq adabiyotida bu mavzu xalqning tarixiy taqdiri, ekologik muammolari va milliy o'zligini anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan [1, 233-236]. Shu nuqtai nazardan, Tolibay Qabulov ijodi alohida e'tiborga loyiqdir, chunki uning poeziyasida vatan tushunchasi ko'p qatlamli, murakkab va chuqur semantik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, shoirning she'rlari nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki ijtimoiy, tarixiy va falsafiy fikrlarni ham o'zida mujassam etadi. Demak, Qabulov poeziyasini o'rganish orqali vatan tushunchasining badiiy talqini bilan birga, xalqning ruhiy olami ham ochib beriladi.

Birinchidan, shoir ijodida “vatan” konsepti bir qatlamli emas, balki ko'p qirrali mazmunga ega. Ya'ni, u quyidagi semantik komponentlardan tashkil topadi:

- tug'ilgan yer,
- tarixiy makon,
- tabiat va landshaft,
- shaxsiy xotira va kechinmalar [3].

Masalan, “Tuwılǵan jer” she'rida vatan ekologik muammo bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Shu bilan birga, ota va bola dialogi orqali vatan taqdiri haqida ikki xil qarash beriladi:

Ákesi: Duzlı suw ishpeyik, - dedi.

Balası, - Ilajin isleyik, - deydi

Ákesi: - Araldan úmit joq, - dese,

Balası: - Úmitti úzbeyik, - dedi.

Bu yerda, bir tomondan, real hayotdagi muammo aks etgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, kelajakka bo'lgan ishonch ifodalanadi. Demak, vatan konsepti pessimistik va optimistik qarashlar o'rtasidagi dialektik birlik sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, Qabulov poeziyasining muhim jihatlaridan biri — bu ekologik muammolar orqali vatan obrazining ochib berilishidir. Xususan, Aral dengizi bilan bog'liq fojea shoir ijodida chuqur aks etadi. Masalan, yuqoridagi she'rda “tuzli suv”, “umidsizlik”, “ko'chish” kabi motivlar orqali ekologik inqiroz tasvirlanadi. Shu bilan birga, bu muammo faqat tabiatga emas, balki inson ruhiyatiga ham ta'sir qilgani ko'rsatiladi.

Bundan tashqari, “Góne jurt” she’rida vayron bo’lgan qishloq manzarasi orqali ekologik va ijtimoiy tanazzul birgalikda ifodalanadi:

Góne jurt kewlime gúlgula salar."

Dógerek dash mağan qilgına qarar,

Bayağı awıl joq, gawır-gawır joq,

Qashshan tarqap ketken bazarday olar

Shunday qilib, shoir vatan obrazini ekologik muammo orqali tragik ruhda yoritadi. Biroq, shu bilan birga, umid motivi ham saqlanib qoladi.

Uchinchidan, Qabulov poeziyasida vatan tarix bilan uzviy bog’liq holda tasvirlanadi. Ya’ni, shoir uchun vatan — bu ajdodlar merosi, tarixiy xotira va madaniy davomiylikdir.

Masalan, quyidagi misrada Amir Temur orqali tarixiy buyuklik ifodalanadi:

Atı menen Ámir Temurdiń,

Atalmısh kóp eski tariyx bar.

Sol tariyxlar ótken dáwirdiń

Aq qarasin attay anıqlar.

Shu bilan birga, Navoiy, Berdaq kabi buyuk siymolar ham tilga olinadi. Bu esa shoirning vatan tushunchasini madaniy kodlar orqali kengaytirayotganini ko’rsatadi. Demak, vatan — bu nafaqat makon, balki tarixiy ongdir. Bundan tashqari, tarixiy shaxslar orqali vatan ideallashtiriladi va ulug’lanadi.

To’rtinchidan, shoir vatan tushunchasini kuchli emotsional vositalar orqali ifodalaydi. Ayniqsa, ritorik savollar, takrorlar va obrazli tasvirlar keng qo’llaniladi.

Masalan:

Qublası - Qarataw, arqası - Aral,

Aspanda ushqan qus qayrılıp qarar.

Ústirtte kisnegen atlardıń sestı,

Jiydeli-Baysıńga sınıgırlap barar.

Usınsha keń shegarağa úylesken,

Qaraqalpaqstandı qalay súymesseń? [2].

Bu savol takrorlanishi orqali o’quvchida hissiy ta’sir kuchayadi. Shu bilan birga, bu usul vatan sevgisini universallashtiradi, ya’ni har bir inson uchun umumiy qadriyat sifatida ko’rsatadi. Demak, shoir vatan obrazini estetikashtiradi va uni go’zallik timsoliga aylantiradi.

Umuman olganda, Tolibay Qabulov poeziyasida vatan mavzusi ko’p qirrali va chuqur mazmunga ega ekanligi yaqqol namoyon bo’ladi. Avvalo, shoir vatan tushunchasini oddiy geografik makon sifatida emas, balki tug’ilgan yer, tarixiy xotira va ruhiy ildiz sifatida talqin qiladi. Shu bilan birga, uning she’rlarida vatan ekologik muammolar, xususan, Orol fojeasi bilan bog’liq holda tasvirlanib, bu orqali vatan obraziga tragik ruh ham singdiriladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kholbekovna, F. O. (2021). THE ISSUE OF ARTISTIC IDEA IN POETRY. European Scholar Journal, 2 (4), 233-236.
2. Qabulov T. Tañlamalı qosıqları. Nókis: Qaraqalpaqstan. 2009-jul 280bet.
3. Sobirov N. She’riyatda vatan obrazining badiiy talqini. – Toshkent, 2017.
4. G’aniyeva, M. O’zbek she’riyatida vatanparvarlik motivlari. — Toshkent: O’zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2015.